

MIDA PÕHIÕIGUSED ELI INIMESTELE TÄHENDAVAD?

ÜLEVAADE

PÕHIÕIGUSTE UURING

2

Mida inimõigustest arvatakse ja teatakse

6

Vaated demokraatliku ühiskonna toimimisele
ja poliitikas osalemisele

12

Hea juhtimistava ja korrupsioon avalikes
teenustes

© Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, 2021.

Reprodutseerimine on lubatud allikale viitamisel.

Mis tahes Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti autoriõigusega hõlmamata fotode või muu materjali kasutamiseks või reprodutseerimiseks tuleb taotleda luba otse autoriõiguse omanikelt.

Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet ega ükski tema nimel tegutsev isik ei vastuta järgmise teabe võimaliku kasutamise eest.

Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2021.

Print	ISBN 978-92-9461-117-8	doi:10.2811/515661	TK-01-20-642-ET-C
PDF	ISBN 978-92-9461-097-3	doi:10.2811/194087	TK-01-20-642-ET-N

Fotode autoriõigused:

Kaas: © iStock/filadendron

Lk 5: © Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet

Lk 6: © iStock/Vladimir Vladimirov

Lk 10: © iStock/miodrag ignjatovic

Lk 11: (vasakul) © iStock/Chris Ryan; (paremal) © iStock/Zolnierenk

Lk 12: © iStock/notwaew

Lk 13: (vasakul) © iStock/Martinbowra; (paremal) © iStock/urbazon

Lk 16: © iStock/mediaphotos

ELi alusväärtused on demokraatia, õigusriik ja inimõiguste kaitse. Sellegipoolest võivad need väärtused ning ELi ja liikmesriikide tasandil põhiõiguste üle peetavad arutelud näida inimeste igapäevaelus kauged.

Sellele mõeldes uuris Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, kuidas inimesed oma põhiõigustest praktikas aru saavad ning mida nendega seoses teavad ja kogevad. Saadud andmed pakuvad neist aspektidest põhjalikke ja võrreldavaid tõendeid.

Märkus terminoloogia kohta

„Põhiõigused“ on ELi-siseses kontekstis „inimõiguste“ kohta kasutatav termin. Uuringus kasutati osas küsimustes terminit „inimõigused“, kuna küsitlusele vastajad said sellest väljendist paremini aru. Käesolevas kokkuvõttes kasutatakse kaht terminit teineteist asendavatena.

Käesolevas ülevaates tutvustatakse peamist, mida sellest uurimistööst teada saadi. Eelkõige on selle eesmärk anda ELi institutsioonidele, liikmesriikide valitsustele ja institutsioonidele ning inimõiguste kaitsjatele ja kodanikuühiskonna organisatsioonidele teavet põhiõiguste rollist ELi ühiskondades lähtuvalt inimeste teadmistest ja kogemustest.

Saadud õppetundidega oleks väga oluline tutvuda neil, kes usuvad tõendus põhisesse ja tegelikust kogemusest lähtuvasse poliitika kujundamisse. Inimesed, kelle töö hõlmab põhiõiguseid, võivad saada neist andmetest üldsuse arvamuste ja kogemuste kohta uusi teadmisi ning mõelda järele oma seniste eelduste üle.

Samuti võib neid tulemusi kasutada põhiõigustega seotud meetmete kujundamisel ning kokkuvõttes õiguste kaitse parandamisel praktikas.

Tähtsamad faktid põhiõiguste uuringu kohta

Põhiõiguste uuringu käigus koguti andmeid 29 riigis – 27 ELi liikmesriigis, Ühendkuningriigis (sel ajal ELi liikmesriik) ja Põhja-Makedoonias (ainus ELi mittekuuluv riik, millel oli uuringu kavandamise ajal Euroopa Liidu Põhiõiguste Ametis vaatleja staatus).

Kokku koguti andmeid 34 948 vastajalt. Igas riigis osales uuringus esinduslik valim vastajaid, mis ulatus enamiku riikide puhul umbes 1000-st kuni umbes 3000-ni Prantsusmaal ja Saksamaal.

Austrias, Eestis, Luksemburgis, Madalmaades, Prantsusmaal, Rootsis, Soomes, Saksamaal, Taanis ja Ühendkuningriigis viidi põhiõiguste uuring läbi interneti teel. Teistes maades võtsid intervjuerijad vastajatega isiklikult ühendust. Intervjuud toimusid 2019. aasta jaanuarist oktoobrini.

Tulemused on esinduslikud nii ELi tasandil kui ka iga riigi tasandil vähemalt 16-aastaste inimeste osas, kelle põhielukoht on riigis, kus nad küsitluses osalesid.

MIDA INIMÕIGUSTEST ARVATAKSE JA TEATAKSE

Enamik inimesi arvab, et inimõigused on õiglasema ühiskonna loomiseks olulised, kuid sotsiaalselt tõrjutud inimeste seas usutakse väiksema tõenäosusega, et neil on inimõigustest abi.

FRA 1. ARVAMUS

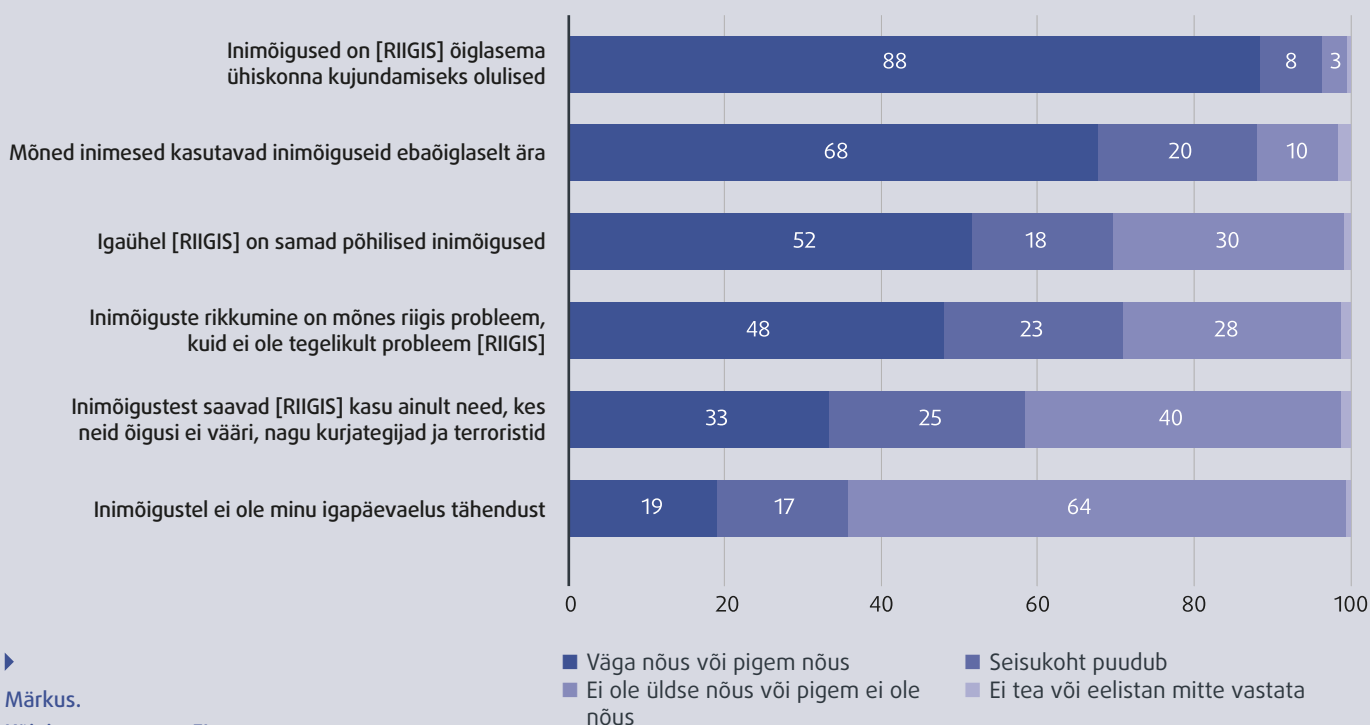
EL ja tema liikmesriigid peaksid võtma sihitud meetmeid tagamaks, et need, kellel on raskusi majandusliku toimetulekuga ja kes suurema tõenäosusega arvavad, et kõigil ei ole samu inimõiguseid, saaksid oma õigustest ja nende kasutamise võimalustest tõhusalt teada. Samuti peaksid nad rakendama meetmeid õiguste tundmise parandamiseks madalama haridustasemega inimeste seas. Selliseid meetmeid riigi tasandil rakendavad ELi liikmesriigid peaksid kaaluma olemasolevate ELi rahastamisvahendite kasutamist ja asjaomaste riiklike osapoolte, eriti riiklike inimõiguste institutsioonide, võrdõiguslikkuse asutuste ja ombudsmani institutsioonide kaasamist.

Kõnealused meetmed peaksid hõlmama tööd inimeste teavitamiseks nende õigustest ning nende õiguste edendamiseks ja kättesaadavaks muutmiseks. Liikmesriigid võiksid uurida õiguste tõhusa levitamise huvides erinevaid arutelukohti ja kanaleid, otsides kontakti konkreetsete sotsiaalsete rühmadega ning kasutades traditsioonilise meedia kõrval sotsiaalmeediat, töötades pidevas kontaktis kodanikuühiskonna organisatsioonidega.

- ★ ELis arvab peaaegu 9 inimest 10-st (88%), et inimõigused on nende riigis õiglasema ühiskonna loomiseks olulised. Näitajad ulatuvad Ungari „madalast“ 76%-st „kõrge“ 96%-ni Maltal. Lisaks ei nõustu kaks kolmandikku (64%) väitega, et „inimõigused ei tähenda mulle igapäevaelus midagi“. See näitab, et ELis usuvad inimesed üldiselt, et inimõigused võivad mängida nende elus kasulikku ja mõttekat rolli.
- ★ Samas usub peaaegu 7 inimest 10-st (68%), et osa inimesi kasutab inimõiguseid ebaõiglaselt ära. Üks kolmandik (33%) nõustub väitega, et „ainsad inimesed, kellel inimõigustest kasu on, on need, kes pole neid ära teeninud – nagu kurjategijad ja terroristid“.
- ★ Tulemused näitavad seost inimeste sissetulekute ja haridustaseme ning nende inimõigustega seotud vaadete vahel. Inimesed, kes ütlevad, et neil on oma leibkonna tulu juures raskusi toimetulekuga (see tähendab, et neil on raske maksta selle eest, mida neil on vaja), ning inimesed, kelle kõrgeim lõpetatud haridustase on põhiharidus või alla selle, usuvad harvem, et kõigil inimestel nende riigis on samad inimõigused. Samal ajal usuvad nad ka seda, et osa inimesi kasutab inimõiguseid ebaõiglaselt ära.
- ★ Näiteks nõustub 44% toimetulekuraskustes inimestest väitega, et „ainsad inimesed, kellel inimõigustest kasu on, on need, kes pole neid ära teeninud – nagu kurjategijad ja terroristid“. Võrdluseks usub oma praeguse sissetulekuga väga kergelt toime tulevatel inimestest samamoodi 27%. Lisaks nõustub sellise väitega 38% vanemaealistest (vähemalt 65-aastastest), vanuserühmas 16–29 arvab nii aga 27%. Samas arvab nii 43% inimestest, kes kogevad oma tavapärase tegevustes suuri pikaajalisi piiranguid – nagu näiteks puuetega või pikaajaliste tervisehäädadega inimesed –, kuid nendest, kellel selliseid piiranguid ei ole, 32%.

- ★ 27-st ELi liikmesriigist 11-s on 50% vastanutest nõus või väga nõus seisukohaga, et inimõiguste rikkumised ei ole oluline probleem mitte nende riigis, vaid midagi, mida tuleb ette „mujal“.
- ★ Tulemuste jaotamine sotsiaaldemograafiliste omaduste alusel näitab, et inimesed, kellel on toimetulekuga raskusi või suuri raskusi, nõustuvad harvemini sellega, et inimõiguste rikkumised ei ole nende riigis tõeline probleem: nii arvab neist 43%, samas kui inimeste seas, kes tulevad toime „kergelt“ või „väga kergelt“, on nii arvajaid 54%. Samuti väljendavad seda vaadet sagedamini mehed (52%) kui naised (44%).

JOONIS 1. VAATED INIMÕIGUSTE VALITUD ASPEKTIDELE (EL-27, %)

► Märkus.
Kõigist vastanutest EL-27-s (n = 32 537); kaalutud tulemused.

Allikas: Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti 2019. aasta põhiõiguste uuring (andmete kogumine koostöös Madalmaade Statistikaametiga, Luksemburgi asutusega Centre des technologies de l'information d'Etat ning Austria statistikaametiga)

„Eesti on üldiselt riik, kus inimõigused on kaitstud, kuid minu arvates on probleem selles, et väikese sissetulekuga inimestel on raske toime tulla (pensionärid, puuetega inimesed).“

(küsitlusele vastanud mees vanuserühmas 16–29 Eestist)

Kooskõlas ELi uue strateegilise tegevuskavaga aastateks 2019–2024¹ on õiglase ja sotsiaalse Euroopa kujundamine Euroopa sotsiaalõiguste samba² rakendamise teel – koos „õiglase üleminekuga“ säästvasse ja keskkonnasõbralikku tulevikku³ – üks ELi tähtsamaid eesmärke. Neid kohustusi silmas pidades on tööta olek või elamine vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse tingimustes õiguste täielikule kasutamisele kahjulik.

¹ Euroopa Ülemkogu uus strateegiline tegevuskava aastateks 2019–2024.

² Euroopa Parlament, Euroopa Liidu Nõukogu, Euroopa Komisjon, **Institutsioonide ühine teadaanne Euroopa sotsiaalõiguste samba kohta**, Brüssel, 13. detsember 2017, ELT C 428. **Euroopa sotsiaalõiguste sammas** hõlmab 20 põhimõtet uute ja tõhusamate õiguste tagamiseks ELi kodanikele. See käsitleb kolme peamist valdkonda: võrdsed võimalused ja juurdepääs tööturule; õiglased töötingimused; sotsiaalkaitse ja sotsiaalne kaasatus (3. põhimõttes võrdsete võimaluste kohta öeldakse, et igäühel on õigus võrdsele kohtlemisele ja võrdsetele võimalustele seoses tööhõive, sotsiaalkaitse, hariduse ning juurdepääsuga kaupadele ja teenustele).

³ Vt Euroopa Komisjon (2020), *Launching the Just Transition Mechanism – for a green transition based on solidarity and fairness* [Õiglase ülemineku mehhanismi käivitamine solidaarsusel ja õiglusel põhineva keskkonnasõbraliku ülemineku nimel].

ELi põhiõiguste harta on ELi õigusaktide rakendamisel otseselt oluline ning mitut hartas sätestatud õigust on sotsiaalselt ja majanduslikult kõige marginaalsemate rühmade puhul ELis keeruline tagada, mida peegeldavad ka mitme uuringuküsimuse vastused. Asjakohased on mitmed hartas sätestatud õigused. Olgu nende seast nimetatud inimväärikus (artikkel 1); kutsevabadus ja õigus teha tööd (artikkel 15); naiste ja meeste võrdõiguslikkus (artikkel 23); diskrimineerimiskeeld (artikkel 21); sotsiaalkindlustus ja sotsiaalabi (artikkel 34); tervishoid (artikkel 35); liikumis- ja elukohavabadus (artikkel 45).

Uuringu tulemusi vaadates osutub oluliseks ka õiguskaitse kättesaadavus (harta artikkel 47). Õiguskaitse kättesaadavus saab kahjustatud, kui inimesed – eriti marginaliseeritud rühmadesse kuuluvad inimesed, näiteks need, kes ei suuda oma tuludega toime tulla – tajuvad, et süsteemi kontrollid ja tasakaalud on nende igapäevaelule võõrad, mida võimendab teadmiste puudulikkus õigustest ja nende kasutamise võimalustest.

Teadmised ELi põhiõiguste hartast on väiksemad kui teistest rahvusvahelistest inimõiguste õigusaktidest ning sõltuvad inimeste haridustasemest.

FRA 2. ARVAMUS

Lähtudes ELi ülemkogu 2019. aasta järeldu-
sest harta kohta, peaksid ELi liikmesriigid
kaaluma, kuidas tagada üldsusele kõige
paremal moel „kättesaadav teave“ hartas
sätestatud põhiõigustest. See toetaks ka
riikides inimõigustega tegelevaid organeid
nende töös harta tuntuse ja rakendamise
parandamisel.

Harta edendamisel peaks EL toetama liik-
mesriikidevahelist korrapärast teabevahe-
tust tavade ja saadud õppetundide teemal,
et saavutada hartaga seotud teadlikkuse ja
teadmiste parem tase, eriti liikmesriikides,
kus põhiõiguste uuring näitab väiksemat
teadlikkust. Seda võiks teha osana nõukogu
põhiõiguste, kodanikuõiguste ja isikute vaba
liikumise töörühma tasandil juba võetud
kohustusest korraldada iga-aastast harta
arutelu.

★ Üks kahest vastanust (53%) on kuulnud Euroopa Liidu põhiõiguste hartast. Hartast on kuulnud vähem inimesi kui Euroopa inimõiguste konventsioonist ja inimõiguste ülddeklaratsioonist.

Seda tulemust võiks ehk pidada ootuspäraseks, arvestades, et Euroopa inimõiguste konventsioon on üle 70 aasta vana, ELi põhiõiguste harta aga suhteliselt noor, olles võetud vastu 20 aastat tagasi. Andmed näitavad siiski, et kõige väiksem lõhe hartast ja Euroopa inimõigustest teadmise vahel on riikides, mis liitusid Euroopa Nõukoguga 1990ndatel ning kus inimõiguste konventsiooni on kohaldatud lühemat aega.

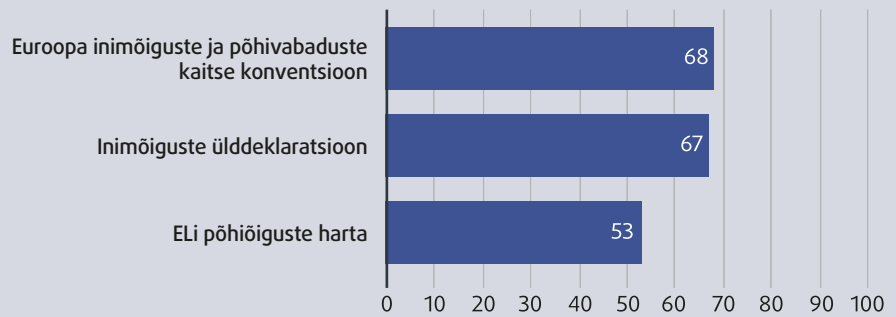
★ Madalama haridustasemega inimesed on vähem teadlikud kõigist kolmest uuringus nimetatud rahvusvahelisest inimõiguste õigusaktist – Euroopa inimõiguste konventsioonist, inimõiguste ülddeklaratsioonist ja Euroopa Liidu põhiõiguste hartast.

★ Lisaks haridustasemele seonduvad väiksema teadlikkusega nimetatud inimõiguste õigusaktidest sellised sotsiaaldemograafilised omadused nagu praeguse leibkonna sissetulekuga toimetuleku raskused, kõrgem vanus (65 ja üle selle) ning töötu või pensionäri staatus.

Harta on üks kõige tänapäevasemaid ja põhjalikumaid õiguslikult siduvaid inimõiguste õigusakte. Sel on õiguslikult sama väärtus kui Euroopa Liidu aluslepingutel. Harta artikkel 51 nõuab, et EL ja tema liikmesriigid austavad ELi õiguse kohaldamisel hartas sätestatud õigusi, järgivad põhimõtteid ning edendavad nende kohaldamist. **ELi nõukogu 2019. aasta järeldustes harta kohta** kutsutakse liikmesriike tugevdama hartaga seotud teadlikkuse suurendamist ja koolitustegevust peamiste inimõigustega tegelevate osapoolte seas, tunnustades samas Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti rolli selles tegevussuunas. Samuti rõhutatakse nõukogu järeldustes üldsusele ligipääsetava teabe andmise olulisust hartas sätestatud õiguste kohta.

JOONIS 2. TEADLIKKUS PEAMISTEST INIMÕIGUSTE ÕIGUSAKTIDEST (EL-27, %)

► Märkus.
Kõigist vastanutest EL-27-s, kellel paluti täita uuringu osa „Teadlikkus õigustest ja vastutusosalad“ (n = 24 354); kaalutud tulemused.

Allikas: FRA 2019. aasta põhiõiguste uuring (andmete kogumine koostöös Madalmaade Statistikaametiga, Luksemburgi asutusega Centre des technologies de l’information d’Etat ning Austria statistikaametiga)

VAATED DEMOKRAATLIKU ÜHISKONNA TOIMIMISELE JA POLIITIKAS OSALEMISELE

Noored peavad erinevaid uuringus nimetatud demokraatlike ühiskondade toimimise aspekte vanemate inimestega võrreldes vähem oluliseks.

FRA 3. ARVAMUS

Noorte kaasamise parandamiseks demokraatliku ühiskonna toimimisel ühe põhiõiguste kasutamise olulisima tugisambana peaksid Euroopa Komisjon ja liikmesriigid võtma **ELi 2019.–2027. a noortestrategie** rakendamisel arvesse uuringu tulemusi, mis näitavad, et 16–29-aastased omistavad demokraatia peamistele aspektidele vähem tähtsust. Selle strateegia kohaselt tuleks ELi tasandil „suurendada noorte osalust Euroopa demokraatias, tagada juurdepääs usaldusväärsete allikate kinnitatud kvaliteetsele teabele ning edendada osalemist Euroopa ja muudel valimistel“. On tähtis, et noored oleksid sellesse protsessi vahetult kaasatud.

EL ja tema liikmesriigid peaksid võtma arvesse arenguid noorte poliitikas osalemise seaduspärades ning otsima uusi võimalusi noorte kaasamiseks ja nendega tõhusaks suhtlemiseks kogu Euroopas.

- ★ 86% inimestest usub, et vabad ja õiglased valimised on demokraatiale väga olulised. Üldvaates omistab kolm inimest viiest igale kuuest uuringus nimetatud demokraatia elemendist suure tähtsuse. Tulemused ulatuvad olenevalt küsitud aspektist 60%-st 86%-ni. (Esitatud küsimuste loetelu on antud teabekastis.)
- ★ Noored vanuserühmas 16–29 peavad kõiki uuringus nimetatud kuut demokraatia aspekti läbivalt vähem oluliseks kui vanemad rühmad. Näiteks peavad noored harvem (58%) kui vanemad vanuserühmad (54–64-aastastest 70% ning 65-aastastest ja vanematest 69%) tähtsaks sellist küsimust nagu opositsioonierakondade vabadus valitsust kritiseerida.
- ★ ELi toimimise lepingu artikkel 165 nõuab ELilt meetmete võtmist noorte Euroopa demokraatlikus elus osalemise ergutamiseks. ELi 2019.–2027. aasta noortestrategie, ELi noortepoliitika koostöö raamistik, soodustab noorte osalemist demokraatlikus elus, toetades samas nende ühiskondlikku ja kodanikuaktiivsust. Lisaks sellele leitakse **Euroopa Parlamendi 15. jaanuari 2020. aasta resolutsioonis, mis käsitleb Euroopa Parlamendi seisukohta Euroopa tuleviku konverentsi kohta**, et osalemise tagamine saab olema oluline osa konverentsi pikaajalistest mõjudest, ning palub korraldada selles kontekstis konkreetseid noorteüritusi.

Uuringu küsimused

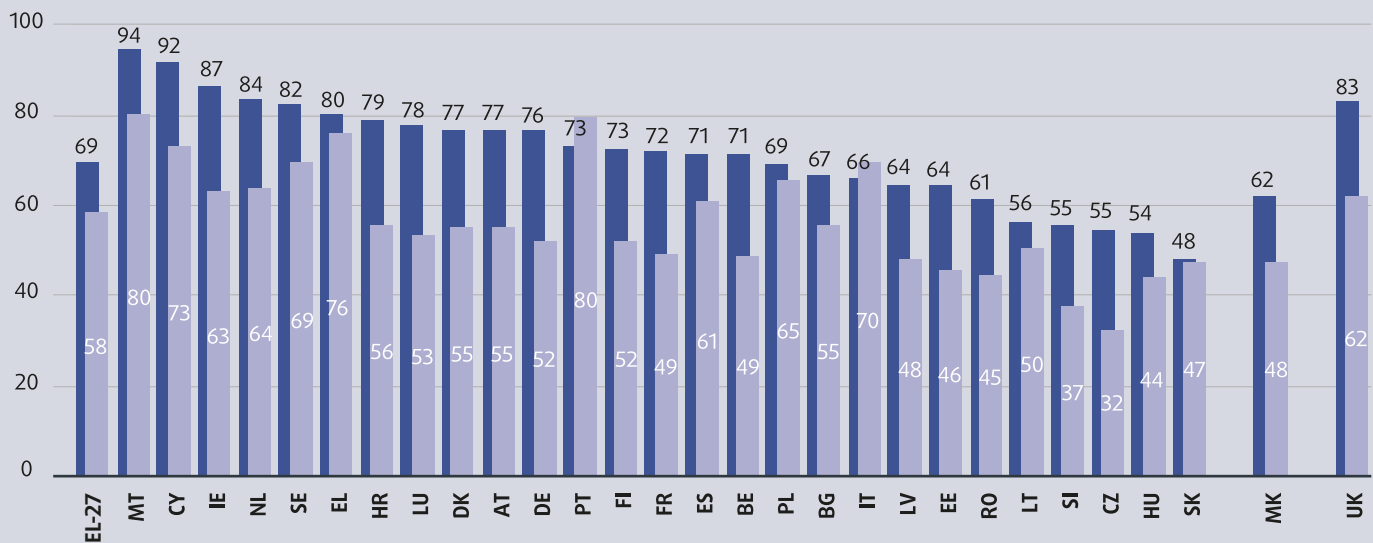
Kui oluliseks te peate demokraatias järgmisi elemente?

- Et valimised oleksid vabad ja õiglased
- Et valijad arutaksid enne valimisotsuse tegemist poliitikat teiste inimestega
- Et opositsioonierakondadel oleks vabadus valitsust kritiseerida
- Et ajakirjandus oleks vaba valitsuse mõjust
- Et vähemusrühmade õigused oleks kaitstud

- Et kodanikel oleks kõige olulisemates poliitilistes küsimustes lõplik sõnaõigus nende üle vahetult referendumil hääletamise teel

Vastajad võisid valida igale küsimusele vastates väärtuse skaalal „1 – ei ole üldse tähtis“ kuni „7 – äärmiselt tähtis“. Lisaks oli vastajatel, kes ei valinud üht neist, võimalik valida „eelistan mitte vastata“ või „ei tea“.

JOONIS 3. VÄGA OLULISE KAALU OMISTAMINE OPOSITSIOONIERAKONDADE VABADUSELE VALITSUST KRITISEERIDA, VANUSERÜHMAD 16–29 JA ALATES 65, RIIGITI (%)^{a,b}

Märkused.

^a Kõigist vastanutest EL-27-s, Ühendkuningriigis ja Põhja-Makedoonias, kellel paluti täita uuringu osa „Teadlikkus õigustest ja vastutuselad“ (n = 26 045); kaalutud tulemused.

^b Vastajad võisid valida igale küsimusele vastates väärtuse skaalal „1 – ei ole üldse tähtis“ kuni „7 – äärmiselt tähtis“. Lisaks oli vastajatel, kes ei valinud üht neist, võimalik valida „eelistan mitte vastata“ või „ei tea“. Ülaltoodud tulemused põhinevad vastanutel, kes valisid 7-punktilisel skaalal väärtuse 6 või 7.

Allikas: FRA 2019. aasta põhiõiguste uuring (andmete kogumine koostöös Madalmaade Statistikaametiga, Luksemburgi asutusega Centre des technologies de l'information d'Etat ning Austria statistikaametiga)

Inimesed usuvad demokraatia põhimõttesse, aga paljud tunnevad end peavoolu poliitika ja poliitikute poolt mahajäetutena.

FRA 4. ARVAMUS

Poliitikas osalemise parandamiseks ELis on vaja teha ühiseid jõupingutusi seoses uuringus selgunud enamiku inimeste arvamusel, et „peavoolu erakonnad ja poliitikud ei hooli minusugustest inimestest“, mida peegeldab ka järelalus, et inimesed tunnevad oma töövõimalusi vähenevat sellest, kui nad ei kuulu võimul olevasse erakonda. EL ja liikmesriigid peaksid pöörama eriti hooliga tähelepanu ühiskonna neile rühmadele, kes tunnevad end demokraatlikest protsessidest kõige enam lahutatuna, nagu näiteks neile, kellel on oma sissetulekuga raske toime tulla.

Kodanikega peetavad dialoogid ja nendega seotud konsultatsioonid on ELis välja kujunenud kaasamismeetod olulistest poliitikaküsimustes erinevate ühiskonna rühmadega kontakti saavutamiseks. Siiski vajavad need meetodid märkimisväärselt ümberkujundamist, et ulatuda ka nendeni, kes on majanduslikult ebasoodsas olukorras, ning kaasata neid süstemaatiliselt.

Elav kodanikuühiskond koos sõltumatu, arvamuste paljusust kajastava ja vastutustundliku ajakirjandusega, mida toetab sõnavabadus, vajab ELi ja liikmesriikide tasandil toetust oma rolli täitmiseks demokraatliku kaasatuse kui põhiõiguste kindlustamise meetodi tugevdamisel.

- ★ Enamik inimesi ELis (60 %) nõustub või väga nõustub väitega, et peavoolu erakonnad ja poliitikud ei hooli neist.
- ★ Tunne, et „peavoolu erakonnad ja poliitikud ei hooli minusugustest inimestest“, on tugevam nende seas, kellel on oma leibkonna sissetulekute juures toimetulekuraskused, nende seas, kelle lõpetatud kõrgeim haridustase on põhikool, ning inimeste seas, kelle tavapäraseid tegevusi raskendavad suured pikaajalised piirangud (puude või pikaajaliste tervisehäädade tõttu). Näiteks nõustub selle väitega 73% inimestest, kellel on leibkonna hetke sissetulekute juures raske või väga raske toime tulla. Neist, kes tulevad toime kergelt või väga kergelt, arvab nii aga 45%.
- ★ 63% usub, et inimestel on suuremad võimalused tööle pääseda, kui nad kuuluvad võimul olevasse erakonda. Selles, kui paljud inimesed nii arvavad, on ELi liikmesriikide vahel suuri erinevusi. Märkimisväärselt enam on sellised arvamused levinud inimeste seas, kellel on raskusi toimetulekuga.

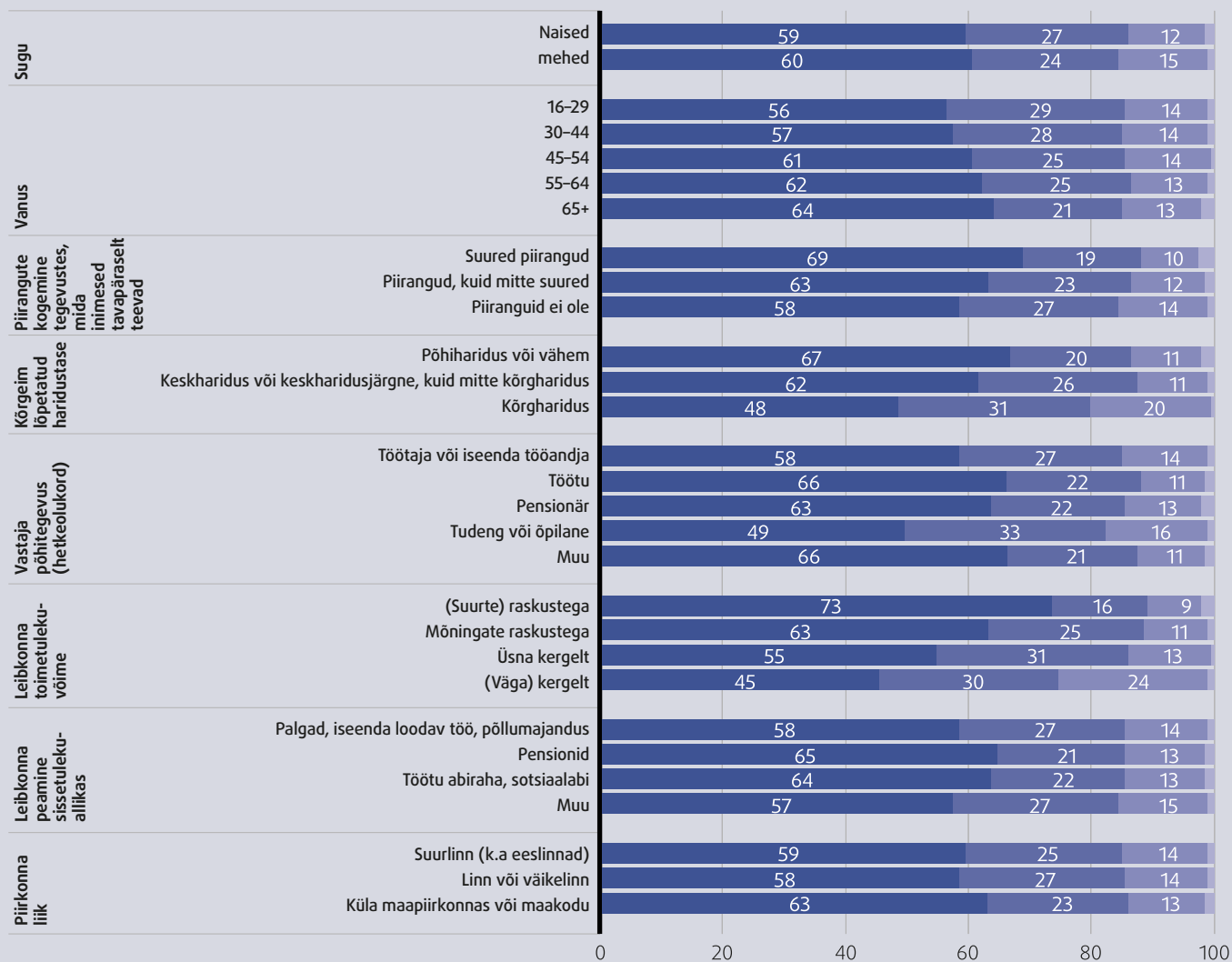
Demokraatia on inimõiguste ja õigusriigi kõrval üks Euroopa Liidu tugisammastest ning kõik kolm nimetatut on ELi alusväärtused, nagu see on sätestatud Euroopa Liidu lepingu artiklis 2. Võimude lahusus, poliitilised vabadused, läbipaistvus ja vastutavus on rahvusvaheliselt tunnustatud väljakujunenud ja hästi toimiva demokraatia põhimõtted. Inim-, või põhiõigused – nagu neid eelistatakse nimetada ELi-siseses kontekstis –, on ELi demokraatlike ühiskondade hea toimimise seisukohast võtmetähtsusega.

ELi programm „Kodanike Euroopa“, mille eesmärk on parandada tingimusi kodanike kaasamiseks ühiskondlikesse ja demokraatlikesse protsessidesse ELi tasandil, on oluline osa ELi tegevustest demokraatliku kaasatuse tugevdamiseks. **Euroopa tulevikku käsitlev konverents** on oluline üle-euroopaline demokraatlik ettevõtmine, mille kaudu püütakse saavutada ELi kodanikega tõhusamat kontakti. See on veel üks mehhanism, mille abil EL püüab kaasata kodanikke demokraatlikesse protsessidesse vastavalt hartas kodanike õigustega seoses sätestatud põhimõtetele nagu hääleõigus ja kandideerimisõigus Euroopa Parlamendi valimistel (artikkel 39) ning hääleõigus ja kandideerimisõigus kohalike omavalitsuste valimistel (artikkel 40).

„Inimõigusi kaitstakse, kuid sul on poliitilisi sidemeid. Tavaline inimene on kaitsemata.“

(küsitlusele vastanud vähemalt 65-aastane naine Hispaaniast)

JOONIS 4. VAATED SEOSSES VÄITEGA "PEAVOOLU ERAKONNAD JA POLIITIKUD EI HOOLI MINUSUGUSTEST INIMESTEST", VALITUD SOTSIAALDEMOGRAAFILISTE OMADUSTE PUHUL (EL-27, %) ^{a,b}

- ▲
- Väga nõus või pigem nõus
  - Seisukoht puudub
  - Ei ole üldse nõus või pigem ei ole nõus
  - Ei tea või eelistan mitte vastata

Märkused.

^a Kõigist vastanutest EL-27-s, kellel paluti täita uuringu osa „Teadlikkus õigustest ja vastutuselad“ (n = 24 354); kaalutud tulemused.

^b Analüüsil kasutatud sotsiodemograafilisi näitajaid puudutavate üksikasjadega saab tutvuda põhjaruande I lisas.

Allikas: FRA 2019. aasta põhiõiguste uuring (andmete kogumine koostöös Madalmaade Statistikaametiga, Luksemburgi asutusega Centre des technologies de l'information d'Etat ning Austria statistikaametiga)

Veerand inimestest arvab, et kohtunikud ei ole sõltumatud, ning iga viies usub, et mittetulundusühingud ja heategevusorganisatsioonid ei ole kunagi valitsuse survest vabad.

FRA 5. ARVAMUS

Tulemus, et pisut rohkem kui iga neljas ELi kodanik usub, et tema riigi kohtunikud ei saa teha oma tööd valitsuse mõjust vabana – mida mõnes liikmesriigis arvab lausa iga teine –, näitab, et üldsuse usalduse parandamiseks kohtunike sõltumatuse suhtes on vaja võtta konkreetseid meetmeid. Ilma sellise usalduseta on ohus peamised demokraatia põhimõtted ja põhiõigused, nagu õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele ning õigus võrdsusele ja heale juhtimistavale.

Arvestades, et uuringu tulemuste kohaselt arvab iga viies inimene, et mittetulundusühingud ja heategevusorganisatsioonid ei ole kunagi vabad valitsuse survest, on hädavajalik, et liikmesriigid toetaksid kodanikuühiskonna osapoolte vabadusi ja õigusi.

EL ja tema liikmesriigid peaksid koguma süstemaatilist sõltumatuid ja usaldusväärseid andmeid kohtute sõltumatust puudutava avaliku arvamuse kohta ning mittetulundusühingute ja heategevusorganisatsioonide võime kohta tegutseda valitsuse mõjust sõltumatult. See annab komisjonile ja teistele ELi institutsioonidele ning liikmesriikidele täiendavaid tõendeid järeelmeetmete koostamiseks. Samuti võivad sellised andmed pakkuda teavet olulistele algatustele, näiteks komisjoni iga-aastasele õigusriigi põhimõtete järgimise hindamisele liikmesriikides.

- ★ Iga neljas inimene (27%) arvab, et nende riigis saavad kohtunikud teha oma tööd vabana valitsuse mõjust kas „harva“ või „mitte kunagi“. Tulemused ulatuvad Horvaatia 47%-st Taani ja Soome 11%-ni.
- ★ 37% ELi inimestest leiab, et mittetulundusühingud ja heategevusorganisatsioonid saavad enamasti või kogu aeg teha oma tööd vabana valitsuse survest. 34% arvab, et see on nii „mõnikord“. Iga viies (21%) usub, et see on võimalik harva või mitte kunagi.

ELi põhiõiguste harta artikli 47 (õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele) alusel on sõltumatud kohtud põhiõiguste tõhusa kohtuliku kaitse tagamiseks hädavajalikud. Tõhus kohtulik kaitse, mis on nii põhiõigus kui ka ELi õiguse üldpõhimõte, on Euroopa Liidu lepingu artikli 19 lõike 1 kohaselt tehtud Euroopa Liidu Kohtu otsustega kinnitatud õigusriigi põhimõtte väärtuse konkreetne väljendus – näiteks kohtuasi C-64/16, *Associação Sindical dos Juízes Portugueses* (27. veebruari 2018. aasta otsus, punkt 32).

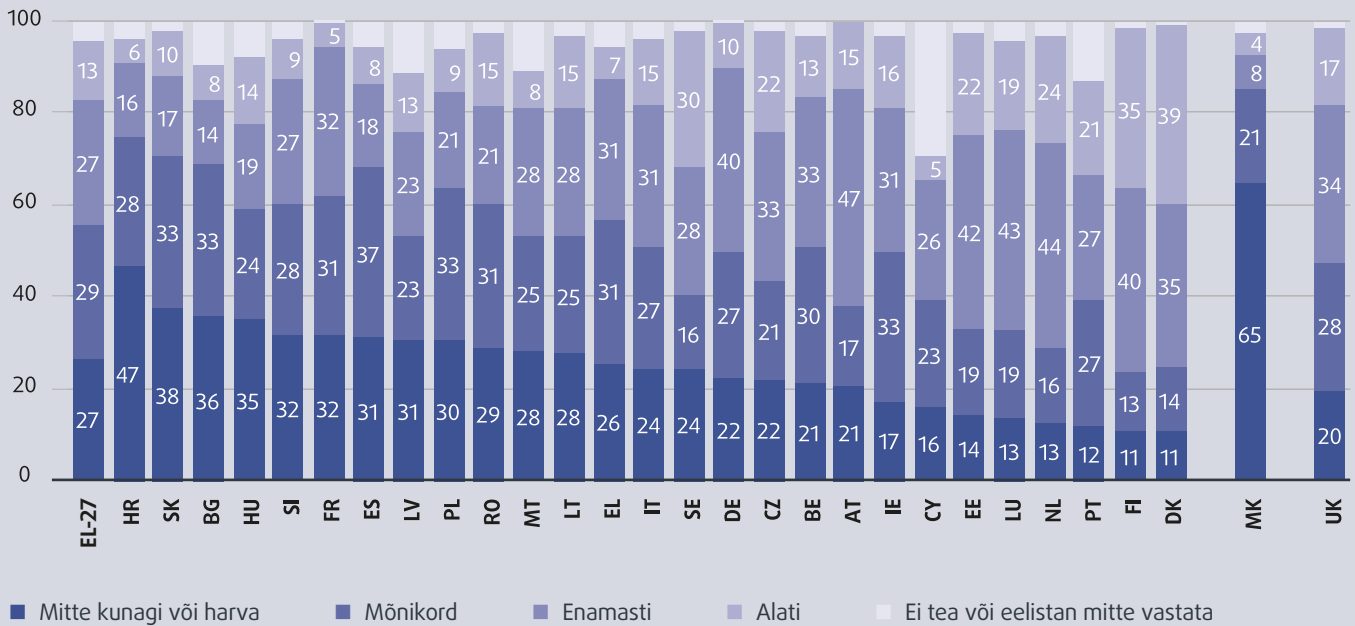
„Juba kohtunikuks nimetamiseks on vaja sidemeid, nii et mõju algab juba selles etapis.“

(45-54-aastane töörühmas osalenud naine Bulgaariast)

Mitte ühegi demokraatliku riigi öitseng ei ole võimalik ilma aktiivse kodanikuühiskonnata, nagu on kinnitatud komisjoni teatises „*Õigusriigi tugevdamine liidus*“, mis anti välja 2019. aasta juulis. Selles kontekstis sisaldab harta õiguseid kogunemis- ja ühinemisvabadusele (artikkel 12) ning sõna- ja teabevabadusele (artikkel 11). Need kohalduvad ELi liikmesriikidele ELi õiguse kohaldamisalas tegutsemisel ning on eriti olulised selles, kuidas need seostuvad ELis kodanikuühiskonna organisatsioonidega.

JOONIS 5. ARUSAAMAD SESES KOHTUNIKE VÕIMALUSEGA TEHA OMA TÖÖ VABANA VALITSUSE MÕJUST, RIIKIDE KAUPA (%)^{a,b}

■ Mitte kunagi või harva   ■ Mõnikord   ■ Enamasti   ■ Alati   ■ Ei tea või eelistan mitte vastata

Allikas: Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti 2019. aasta põhiõiguste uuring (andmete kogumine koostöös Madalmaade Statistikaametiga, Luksemburgi asutusega Centre des technologies de l'information d'Etat ning Austria statistikaametiga)

Märkused.

- ^a Kõigist vastanutest EL-27-s, Ühendkuningriigis ja Põhja-Makedoonias, kellel paluti täita uuringu osa „Teadlikkus õigustest ja vastutusosalad“ (n = 26 045); kaalutud tulemused.
- ^b Küsitluses kasutatud põhikategooriad olid „mitte kunagi“, „harva“, „mõnikord“, „enamasti“, „alati“, „eelistan mitte vastata“ ja „ei tea“. Joonisel on osa algsetest kategooriatest vastavalt siltidel märgitule kokku liidetud.

HEA JUHTIMISTAVA JA KORRUPTSIOON AVALIKES TEENUSTES

Inimesed, kellel on avaliku halduse poolset head teenuste osutamist kõige enam vaja, ütlevad, et neil on konkreetseid probleeme.

FRA 6. ARVAMUS

ELi liikmesriigid peaksid tagama, et teavet inimeste õiguste kohta seoses avalike teenustega esitataks aegsasti ja et see oleks kõigile kättesaadav. Eriti tuleks tähelepanu pöörata rühmadele, kel võib neid teenuseid kõige rohkem vaja minna – näiteks pikaajaliste tervisehädade või puuetega inimestele, kaasa arvatud vanemaalistele.

- ★ Seoses probleemidega avaliku halduse ja kohalike omavalitsustega asjaajamisel nimetavad inimesed kõige enam, et nende küsimusega tegelemine võttis kaua aega ning et neil oli raskusi asjakohase teabe leidmisel.
- ★ Inimestele, kellel on oma tavapärastes tegevustes (puude või pikaajaliste tervisehädade tõttu) pikaajalisi piiranguid, ning madalama haridustaseme või piiratud majanduslike võimalustega inimestele näib teabe otsimine avaliku halduse ja kohalike omavalitsuste poolt pakutavate teenuste kohta keerulisem.

- ★ Üks kümnest (11%) tajub, et neid ei koheldud avaliku sektori poolt teistega võrdselt.

Näiteks 17% inimestest, kellel on toimetulekuga raskusi või suuri raskusi, usub, et avalik haldus või kohalikud omavalitsused ei ole kohelnud neid teistega võrdselt. Neist, kes tulevad toime kergelt või väga kergelt, arvab nii aga 8%.

- ★ Inimestel, kellel on tavapärastes tegevustes (puude või pikaajaliste tervisehädade tõttu) suuri pikaajalisi piiranguid, on suurema tõenäosusega probleeme seoses avaliku halduse ja kohalike omavalitsuste pakutavate teenustega: 54% juhtudest võrreldes 39%-ga piiranguteta inimeste seas. Samamoodi on inimestel, kellel on oma leibkonna sisetulekuga toimetulekul raskusi, selliseid probleeme sagedamini: 48% juhtudest võrreldes 39%-ga nende seas, kes saavad hakkama üsna või väga kergelt.

„Puudega lapse emana on kohutav kogeda, kui vähe abi ja suunamist sulle pakutakse seoses õiguste, võimaluste ja muu sellisega.“

*(küsitlusele vastanud
30-44-aastane naine Taanist)*

Küll aga nimetavad rohkem probleeme seoses avaliku halduse ja kohalike omavalitsuste teenustega ka kõrgema haridustasemega inimesed kui need, kes on lõpetanud kõige enam põhihariduse. See tulemus võib viidata kõrgemalt haritute suurematele ootustele seoses teenuste pakkumisega.

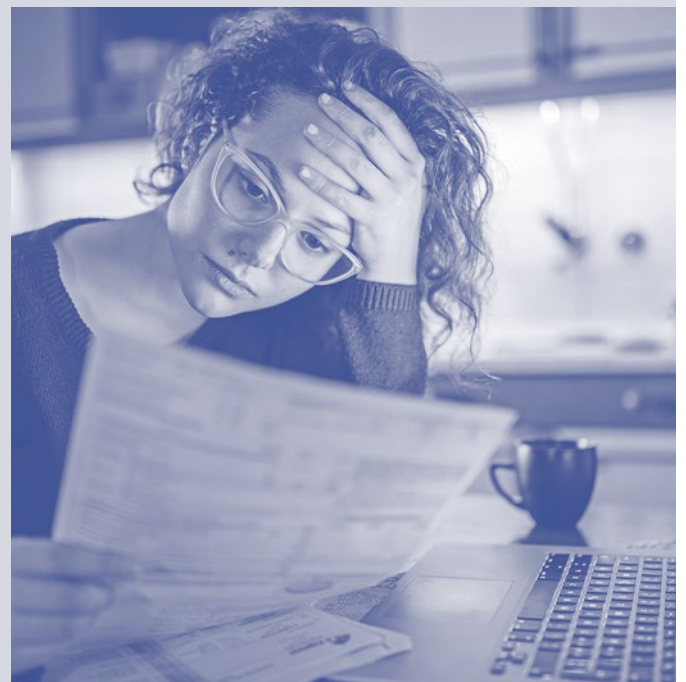
Harta artiklis 41 väljendatud õigus heale haldusele on ELi õiguskorra lahutamatuks osaks olev põhiõigus. ELi õiguse üldpõhimõttena on see ka liikmesriikidele siduv nende toimimisel ELi õiguse kohaldamisalas. Üldised riiklikud kohustused tulenevad ka Euroopa inimõiguste konventsioonist ja sellega seonduvast Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast – eriti seoses hea halduse mõistega. Nimetatud miinimumnõuete kohaselt on igal isikul õigus oma asjade erapooletule ja õiglasele käsitlemisele avaliku sektori asutuste poolt mõistliku aja jooksul. Teised seonduvad aspektid on läbipaistvus ja juurdepääs teabele, mis on hädavajalikud riiklikule kontrolli- ja tasakaalustussüsteemile.

Avaliku halduse ja kohalike omavalitsuste roll teabe kättesaadavaks ja kergesti mõistetavaks tegemisel, mis on tavaoludes keskse tähtsusega teenus, saab erakordselt oluliseks eriolukordades, nagu näiteks 2020. aasta koroonaviiruse (COVID-19) pandeemia ajal.

„Avalik haldus tegutseb liiga aeglaselt, nii et mõnikord võtab taotlustele vastuse saamine nädalaid, ning kui see lõpuks antakse, on teave nii segane, et sellest ei saa aru.“

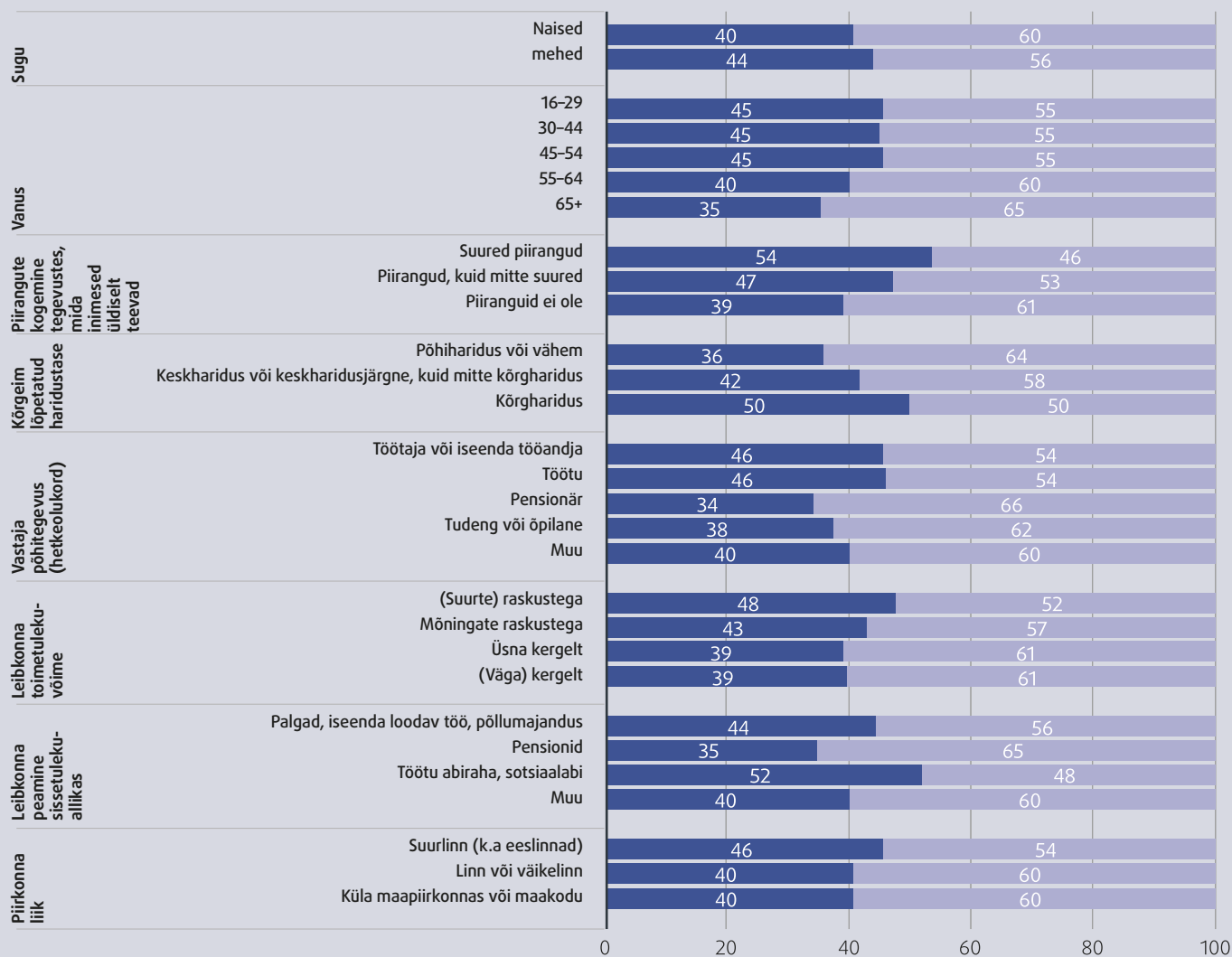
*(küsitlusele vastanud vähemalt
65-aastane mees Saksamaalt)*

JOONIS 6. ÜHE VÕI MITME PROBLEEMI KOGEMINE AVALIKU HALDUSE / KOHALIKE OMAVALITSUSTEGA ASJAAJAMISEL UURINGULE EELNENUD VIIIE AASTA JOOKSUL VALITUD SOTSIAALDEMOGRAAFILISTE OMADUSTE PUHUL (EL-27, %)^{a,b,c}

■ Jah   ■ Ei

Märkused.

- ^a Kõigist vastanutest EL-27-s, kellel paluti täita uuringu osa „Kogemused igapäevaelus“ (n = 26 493); kaalutud tulemused.
- ^b Kategooria „Jah“ näitab nende inimeste osakaalu, kes on kogunud seoses avaliku halduse või kohalike omavalitsustega vähemalt üht kuuest uuringus nimetatud probleemist.
- ^c Analüüsil kasutatud sotsiaaldemograafilisi näitajaid puudutavate üksikasjadega saab tutvuda põhiaruande I lisas.

Allikas: Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti 2019. aasta põhiõiguste uuring (andmete kogumine koostöös Madalmaade Statistikaametiga, Luksemburgi asutusega Centre des technologies de l'information d'Etat ning Austria statistikaametiga)

Korruptsioon on osas liikmesriikides suurem probleem kui teistes ning mõjutab eelkõige tervishoiusektorit. Pooled noortest inimestest peavad väiksemahulist altkäemaksu andmist ja/või võtmist vastuvõetavaks.

- ★ Vaid väike osa inimesi (4%) ELis on kogenud seda, et avaliku sektori ametnik või teenistuja küsib või ootab teenet, näiteks kingitust või annetust vastutasuks konkreetse teenuse eest. Mõnes liikmesriigis on see aga rohkem levinud, ulatudes peaaegu iga viienda inimeseni, kes on mõne riigi puhul sellist korruptsiooni vormi kogenud.
- ★ Eriti suureks probleemiks loetakse tervishoiuteenustega seotud korruptsiooni. Ungaris, Slovakkias, Horvaatias ja Lätis ütleb enam kui 60% inimesi, et vähemalt mõnikord peab inimene tegema kellelegi kingituse või muud sorti teene, et saada riigi haiglates paremat ravi.
- ★ Iga neljas (24%) usub samas, et mõnikord või alati oleks sobiv teha avaliku sektori ametnikule või teenistujale kingitus asjade ajamiseks kiireloomulistel juhtudel. Üle 50% Slovakkia, Tšehhi Vabariigi ja Horvaatia inimestest peaks vähemalt mõnikord sobivaks teha avaliku sektori ametnikule või teenistujale kingitus või teene, et nad reageeriks kiireloomulisele palvele kiiremini. Rootsis, Maltal, Soomes ja Portugalis on sellisel arvamusel aga 20% või väiksem osa.
- ★ Märkimist väärib, et vanuserühmas 16–29 peaksid kingituse andmist või teene tegemist vastuvõetavaks 48%, kuna aga teistes vanuserühmades jääb see osa alla 35%.

Korruptsioon mõjutab hartas, Euroopa inimõiguste konventsioonis ja teistes rahvusvahelistes inimõiguste õigusaktides sätestatud põhiõigusi. Eelkõige on see vastuolus võrdsuse ja diskrimineerimiskeelu põhimõttega (harta artiklid 20 ja 21). Olenevalt sektorist – alates tööhõivest kuni tervishoiuni – läheb see vastuollu ka teiste õigustega.

FRA 7. ARVAMUS

Kogu ELi avaliku sektori asutused peavad tunnistama seost korruptsiooni suure leviku või vastuvõetavuse määrade ning sellest tuleneva mõju vahel inimeste kesksetele õigustele – nagu võrdne juurdepääs valitsuse teenustele – ning sellega vahetult võitlema. Seejuures võiks keskenduda teatud võtmesektoritele – nagu tervishoiule –, kus korruptsioon on enam levinud, ning elanikkonna osadele – näiteks noortele –, kus altkäemaksu teatud vormide andmise ja/või võtmise vastuvõetavus näib olevat suurem, rõhutades korruptsiooni ebaseaduslikkust ning inimeste õigust heale haldusele ja võrdsele kohtlemisele.

Nendes liikmesriikides, kus uuring näitab, et korruptsiooni tegelik levik või vastuvõetavus võib olla suurem, peavad valitsusorganid – kodanikuühiskonna toetusel – tegema kõik jõupingutused nende määrade vähendamiseks. Üks võimalus selle probleemiga võitlemiseks on tagada, et ELi fondide väljamaksmisel, eriti Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide puhul, on kavandatavate rakendustingimuste hulgas viide ELi põhiõiguste harta artiklile 41 õiguse kohta heale haldusele. Asjaomased ELi organid, näiteks Euroopa Kontrollikoda ja Euroopa Pettustevastane Amet, peaksid selle järgimise üle süstemaatiliselt järele valvama.

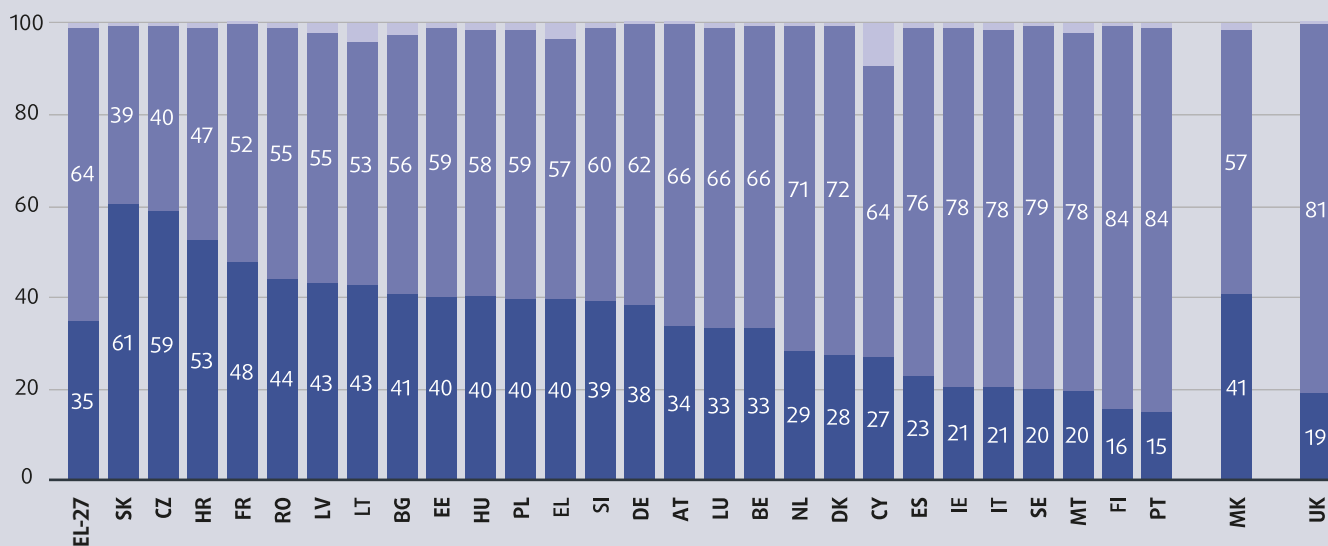
Arvestades, et korruptsioon on põhiõiguste teostamisele oluline süstemaatiline takistus, peaks sellest saama üks pidev järelevalve aspekt uue Euroopa õigusriigi mehhanismi järelevalvel – mille aluseks on usaldusväärsed ja võrreldavad tõendid. Sellest võib olla abi ELi rolli toetamisel seoses olemasolevate korruptsiooni vastu võitlevate organitega, eelkõige Euroopa Nõukogu riikide korruptsioonivastase ühendusega (GRECO).

Praktikas on enim mõjutatud sotsiaalõigused. Tervishoiusektori korrupsioon mõjutab igapäevast õigust kõrgeimal saavutataval tasemel tervishoiule (harta artikkel 35). Haridussektoris on probleemiks õigus haridusele (harta artikkel 14). Teiselt poolt rikub kohtusüsteemi korrupsioon õigust õiglasele kohtumenetlusele ja tõhusale õiguskaitsevahendile (harta artikkel 47), mida on vaja kõigi teiste inimõiguste jõustamiseks ja karistamatuse vältimiseks. Sõltumatute kohtunike puudumine loob lisaks ka usaldamatust avaliku sektori institutsioonide vastu, õnnestades õigusriigi põhimõtte järgimist ja demokraatiat.

„Riigihagla arstid ootavad alati kingitust selle eest, et sinu eest paremini hoolitseda.“

(küsitlusele vastanud mees vanuserühmas 16–29 Küprosel)

JOONIS 7. ARUSAAMAD AVALIKU SEKTORI AMETNIKULE VÕI TEENISTUJALE KINGITUSE ANDMISE VÕI TEENE TEGEMISE VASTUVÕETAVUSEST, KUI NEILT ON MIDAGI KIIRESTI VAJA, RIIGITI (%)

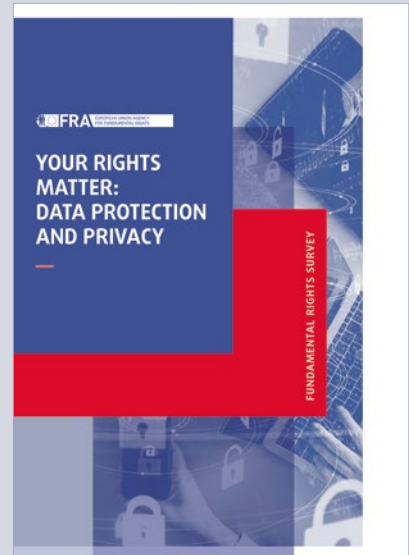
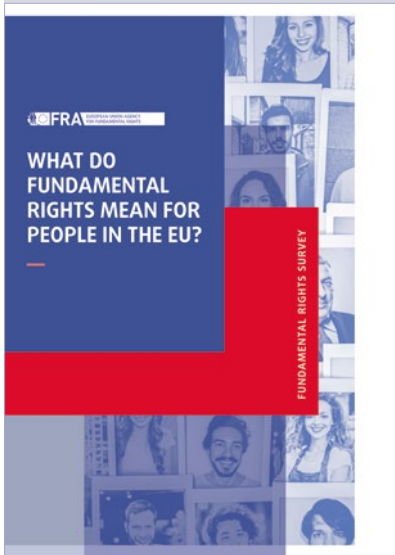
- Mõnikord või alati vastuvõetav
- Mitte kunagi vastuvõetav
- Ei tea või eelistan mitte vastata

Allikas: FRA 2019. aasta põhiõiguste uuring (andmete kogumine koostöös Madalmaade Statistikaametiga, Luksemburgi asutusega Centre des technologies de l'information d'Etat ning Austria statistikaametiga)

▲ Märkus. Kõigist vastanutest EL-27-s, Ühendkuningriigis ja Põhja-Makedoonias (n = 34 948); kaalutud tulemused.

Käesolevas ülevaates tutvustatakse peamisi järeldusi Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti esimesest aruandest põhiõiguste uuringu kohta. Amet on avaldanud mitu väljaannet, milles tutvustatakse valikut uuringu tulemustest. Need on kättesaadavad Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti veebilehel.

„EDENDAME JA KAITSEME TEIE PÕHIÕIGUSI KOGU ELIS“ –

Käesolevas ülevaates tutvustatakse peamisi õppetunde Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti esimesest aruandest põhiõiguste uuringu kohta. Uuringus koguti ligikaudu 35 000 inimeselt andmeid nende kogemuste, arusaamade ja arvamuste kohta seoses rea küsimustega, mis puutuvad eri moel kokku inimõigustega.

Käesolev ülevaade keskendub tulemustele seoses vastajate arvamustega inim- ehk põhiõigustest; nende vaadete ja arusaamadega demokraatlike ühiskondade toimimisest – tugisambana, mis saaks tagada inimõiguste hea olukorra; ning nende mõtetega kokkupuudetest avaliku sektori teenistustega, kellel on kohustus inimõigusi jõustada ja inimeste õigusi kaitsta.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

FRA – EUROOPA LIIDU PÕHIÕIGUSTE AMET

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viin – Austria

Tel +43 158030-0 – Faks +43 158030-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

twitter.com/EURightsAgency

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

Euroopa Liidu
Väljaannete Talitus